

Het was alles bijeen een 'reusachtige arbeid' maar Nederland mocht zich gelukkig prijzen dat het daarbij 'in Oranje de steun zal vinden als de vertolker van al hetgeen edel en waarlijk groot is in de geschiedenis van ons vrije volk.'

De Nederlandse Volksbeweging zou dus geen partij zijn maar een op de bestaande partijen inwerkende geestelijk-culturele 'beweging'. Dat uitgangspunt werd midden september '45 op het eerste congres (de 'Constituerende Vergadering') niet zonder strijd goedgekeurd: een minderheid wenste dat de NVB onder alle omstandigheden met een eigen lijst aan de verkiezingen zou gaan deelnemen. Het punt kwam niet in stemming en wat tenslotte met algemene stemmen werd aanvaard was een speciaal door Banning (hij werd in plaats van Schermerhorn de nieuwe eerste voorzitter) voorbereide resolutie waarin werd verklaard dat de Volksbeweging geen politieke partij zou worden, 'omdat zij nadrukkelijk haar wezenlijk sociaal-pedagogische taak wenst te vervullen', maar dat zij zou gaan toewerken naar de stichting van 'een brede volkspartij met personalistisch-socialistische doelstellingen' (het woord 'personalistisch' was op voorstel van de Quay ingevoegd) – van die partijen die in die brede volkspartij dienden op te gaan, werd nu reeds gevraagd dat zij een gemeenschappelijk verkiezingsprogram en een gemeenschappelijke kandidatenlijst zouden opstellen; werd dat afgewezen, dan zou een uit de Volksbeweging voortgekomen comité met een eigen lijst uitkomen.

Toen dit eerste congres werd gehouden, had het bestuur van de Volksbeweging al een eerste bespreking gevoerd met Drees en Vorrink voor de SDAP (die beiden betwijfeld hadden of zij met figuren als Romme en Ruygers in één formatie konden gaan zitten), met Witteman voor de RKSP (die gezegd had dat deze in elk geval zou terugkomen) en met Tilanus voor de CHU (die had aangekondigd dat zijn partij in stand zou blijven). Een gering succes dus. Eind september verklaarde een delegatie van de Vrijzinnig-Democratische Bond zich tot verder contact bereid, Oud overigens met aarzeling. Begin oktober zei Drees in een tweede bespreking dat hij wel 'een brede volkspartij' maar niet een gemeenschappelijke kandidatenlijst wenste – een week later lag de hele opzet in duigen toen *De Volkskrant* bekendmaakte dat de door het katholieke Centrum voor Staatkundige Vorming ingestelde commissie de Quay de uitspraak had gedaan dat er weer een katholieke partij moest komen. De Quay! Een van de belangrijkste initiatiefnemers tot de Volksbeweging! De anderen voelden zich door hem in de steek gelaten, ja verraden.